

Výhledy a útrapy aplikované antropologie v ČR

Příspěvek k debatě o výzkumu jedné sporné problematiky

[Tomáš Hirt](#)

Biograf

Časopis
(nejen) pro
biografickou a reflexivní sociologii

ISSN 1211-5770

Reg. pod č. MK ČR E 8364

Biograf vychází třikrát ročně v tištěné verzi i jako on-line časopis. Publikuje empirické, metodologické i teoretické příspěvky věnované kvalitativnímu výzkumu.

E-mail:

casopis@biograf.org

Website:

<http://www.biograf.org>

Rok 2008, číslo 46

Vyšlo 6.2.2009

© Časopis Biograf 2008

Navazuje na texty:

Diskuse *Biografu* k současnému stavu sociálně-vědného výzkumu tzv. romské problematiky u nás – účastnické reflexe o celkovém stavu tohoto proudu bádání, zadávání příslušných výzkumů, jejich organizaci, přínosech, problémech a využívání jejich výsledků.

KOBES, T. (2008): Několik poznámek k hypertrofii závěrů sociálně-vědného výzkumu romské problematiky do politického diskurzu. *Biograf* (45): 10 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=4507>

JAKOUBEK, M. / BUDILOVÁ, L. (2008): Mandel poznámek k současnému stavu výzkumu Cikánů/Romů v ČR. *Biograf* (45): 25 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=4506>

Citujte takto:

HIRT, T. (2008): Výhledy a útrapy aplikované antropologie v ČR: Příspěvek k debatě o výzkumu jedné sporné problematiky. *Biograf* (46): 23 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=4603>

1.

K účasti v diskuzi o sociálně-vědním výzkumu "romské problematiky" mne vyprovokoval především příspěvek Tomáše Kobese "Několik poznámek k hypertrofii závěrů sociálně-vědního výzkumu romské problematiky do politického diskurzu" ([Kobes 2008](#)). Bohužel nikoli tím, že by byl v odborném smyslu stimulující, ale tím, že obsahuje řadu nepravdivých tvrzení a dezinterpretací, které mne a Marka Jakoubka mohou v očích nezasvěcených čtenářů poškodit. Vzhledem k tomu, že se některé z nepřípadných závěrů obsažených v Kobesově příspěvku opakovaně objevují i v jiných textech, nejprve je ve stručnosti uvedu na pravou míru. Když už se totiž přihodilo, že se moje a Jakoubkovy práce staly bází probíhajících diskuzí na dané téma, považuji za vhodné vymezit se proti tomu, že nám poměrně často bývají připisovány myšlenky, které jsme nevyslovili, a postoje, které nezaujímáme. Myslím, že takové vyjasnění pozic může prospět i debatě samotné, a to nejen té v časopisu *Biograf*. Ve druhé části svého příspěvku přistoupím k řešení obecnějších otázek spjatých s etablováním aplikované antropologie v českém prostředí, byť i na tomto poli budu polemicky reagovat na teze, které zazněly v prvním kole zde publikované názorové výměny.

2.

V úvodu své stati Tomáš Kobes píše, že "s Hirtovými a Jakoubkovými zjištěními se laická veřejnost mohla seznámit za přispění Jiřího Čunka při příležitosti konference KDU-ČSL v lednu tohoto roku" ([Kobes 2008](#): 99). Pro někoho je jistě lákavé veřejně prosadit dehonestující rovnici Hirtojakoubek = Čunek; podobné snahy se objevily hned po inkriminovaném projevu, nicméně věc se má trochu jinak. Jiří Čunek nepoužil jedinou moji myšlenku, a pokud vím, tak ani Jakoubkovu. Vycházel z textu Jakuba Steinera, který se k autorství použitých tezí poměrně vehementně a - vzhledem ke způsobu jejich použití - velmi odmítavě přihlásil v tisku, a z výroku bývalé evropské komisařky Anny Diamantopoulouové, jíž samotný Jiří Čunek přímo citoval. Ano, tento výrok i Steinerův text se objevuje ve sborníku, který jsme s Jakoubkem editovali, nicméně přisouzení autorství použitých myšlenek editorům nepovažuji za výraz poctivého nakládání s citačními zvyklostmi. V námi editovaných čtyřech sbornících dosud publikovalo celkem 44 autorů zastávajících poměrně různorodé názorové pozice, a to včetně samotného Tomáše Kobese. Fakt, že Jiří Čunek připadl právě na tyto knihy (já ani Jakoubek jsme mu je neposkytli), není ostatně nikterak překvapivý: nic moc jiného k danému tématu na českém knižním trhu není. O to větší je škoda, že řada možná nadějných badatelů utápí svůj talent v kritice našich prací, místo aby předložili přijatelnější a v praxi použitelnější výkladovou alternativu.

3.

V souvislosti s nešťastníkem Čunkem, z jehož interpretace Steinera a Diamantopoulouové vyčaroval Kobes psi hlavu pro Jakoubka a mě, bych si dovilil též zmínit, že jsem v denním

tisku opakovaně zveřejňoval své kritické stanovisko k Čunkovým návrhům řešení tzv. romské problematiky (viz např. [Hirt 2008b](#); [Wanadowiczová 2007](#)). Též jsem odmítl nabídku stát se konzultantem připravované koncepce "integrace Romů" na Ministerstvu pro místní rozvoj a na rozdíl od Kobesových přátel z Ústavu etnologie UK a Etnologického ústavu AV ČR nesedím v žádných poradních institucích při orgánech vlády ČR. Nemohu si pomoci, ale Kobesova konstrukce o tom, co, jak a proč vlastně z naší čertovské dílny "hypertrofuje" do politického diskurzu, se zakládá na - výzkumnickým žargonem řečeno - dost mizerně odvedené pilotní studii.

4.

Za kopnutí do kotníku nebo projev neschopnosti rozumět odbornému textu či snad kombinaci obojího považuji následující Kobesovo tvrzení:

Hirt a Jakoubek dlouhodobě zastávají názor, podle kterého by měla být garantem kvalitního vědeckého výzkumu a objektivního popisu romské problematiky sociální a kulturní antropologie ([Hirt, Jakoubek 2006b](#): 63-83) ([Kobes 2008](#): 99).

5.

Žádný takový názor nezastáváme, natož dlouhodobě, a v citované publikaci navíc nic této zavádějící interpretaci nenasvědčuje, což jsem pečlivě ověřoval za pomoci wordovské funkce "najít" a řadou dalších hermeneutických postupů. Výraz "romská problematika" používám výhradně v uvozovkách nebo se zkratkou "tzv.", a to pouze tehdy, odkazují-li k diskurzům, ve kterých se dotyčný obrat nekriticky uplatňuje. Stejně se stavím k představě "objektivního popisu". Kdo jen letmo přehlédl moje texty, musí mi dát za pravdu, že v objektivistických kategoriích neuvažuji, ba dokonce bývám kritizován za to, že nepřiměřeně extremizuji konstruktivistickou epistemologii, která je s objektivismem přinejmenším mimoběžná. Každopádně se domnívám, že staromódní víra v nezprostředkovaný objektivní popis, ze které se Tomáš Kobes usvědčuje, nepatří do výbavy současného společenského vědce. Jediné co koneckonců skutečně mohlo zavdat podnět ke Kobesově dezinterpretaci, je naše často opakované přesvědčení, že pro výzkum sdílených vzorců jednání předávaných v tzv. sociálně vyloučených lokalitách či v tzv. romských osadách je vhodná metoda dlouhodobého zúčastněného pozorování. Ale to přece není myšlenka ani objevná ani skandální, a navíc neodpovídá tomu, co nám pozitivista Kobes vkládá do úst. O co tedy jde? Kobes potřebuje do našich textů nějak propašovat oporu pro svoji teorii o tom, že zneužíváme autoritu vědy, abychom v temném spiknutí s nevládními organizacemi za přitakání nedůvěryhodných politiků získávali peníze původně určené, jak on sám říká, "na romskou problematiku". K této pozoruhodné, byť nikoli původní teorii se dostanu později, jen si dovoluji předeslat, že její premisy se zakládají na účelově překroucených tvrzeních.

6.

Další motiv, který Kobes rozehrává, se týká dávno skončeného projektu "Monitoring situácie rómských osád na Slovensku", jehož jsme s Jakoubkem byli nějaký čas koordinátory. Z nějakého důvodu Kobese v dané souvislosti trápí otázka, nakolik je to, co jsme později jeden nebo druhý publikovali, inspirováno školeními výzkumníků daného projektu. Doslova píše:

Právě během těchto školení zazněla témata, která jsou pro Hirta a Jakoubka hlavními motivy (degéšství, rituální čistota, příbuzenství jako organizační princip); je velmi těžké rozhodnout, zda jejich charakteristické argumentační schéma vzniklo pod vlivem těchto školení nebo bylo formulováno na základě vlastní terénní zkušenosti. ([Kobes 2008](#): 99)

7.

Uvedené tvrzení je vynikajícím příkladem toho, jaké argumentační strategie podlamují možnost vést věcnou debatu na téma, které si časopis *Biograf* vytkl za cíl pojednat. Aniž by Kobes ve svém článku citoval jedinou moji myšlenku, neváhá čtenáři sdělit, jakým otázkám se odborně věnuji a pod jakým vlivem. Co na to ovšem říci, když se neprofiluji a nikdy jsem se neprofiloval ani v jednom z uvedených témat? Moje badatelské aktivity se v dané souvislosti týkají romského nacionalismu, mechanismů sociálního vyloučení a epistemologické kritiky multikulturalistických politických teorií. A aby toho nebylo málo, jsem mezi svými kolegy též proslulý osobním odporem k stacionárnímu terénnímu výzkumu, na jehož základě jsem nikdy nic vlastního nepublikoval. Takže nečerpám inspiraci ani z nějakých - byť pro Kobese zřejmě zásadních - školení ani z terénního výzkumu, ale především z písemných pramenů a literatury. O jakém "charakteristickém argumentačním schématu" Kobes mluví, mi už vůbec není jasné. Nedomnívám se totiž, že s Jakoubkem sdílíme nějakou jednotnou výkladovou pozici, naše interpretační perspektivy jsou v zásadě odlišné, vycházíme každý z jiných teorií a zabýváme se různými tématy, třebaže jsme schopni při řešení konkrétních badatelských otázek a výzkumných projektů své přístupy kombinovat. [\[1\]](#)

8.

Stejně nepřipadné je Kobesovo tvrzení, že "v Hirtově a Jakoubkově verzi Romové nejsou primárně oběťmi diskriminace a předsudků majoritní společnosti, ale kontextuálních podmínek (specifických kulturních konfigurací)" (Kobes 2008: 100). Mám neodbytný pocit, že Kobes se zde snaží čtenáři vsugerovat, že s Jakoubkem opomíjíme ty faktory situace "romských" populací, které se zakládají na předsudečném jednání širšího sociálního okolí ghettoizovaných osob a rodin. Každopádně je čtenář uvedeným výrokem volán k tomu, aby pojal přesvědčení, že popíráme diskriminaci, jíž jsou přeci "Romové" nevinnými oběťmi, což podtrhuje i demagogická Kobesova paralela mezi naším údajným pojetím a nevkusným výrokem Václava Klause na konto obětí koncentračního tábora Lety u Písku. Pomínu-li tuto trapnou invektivu, domnívám se, že ostrá polarita mezi "diskriminací a předsudky majoritní společnosti" na jedné straně a "kontextuálními podmínkami" na straně druhé, kterou zde Kobes zavádí, postrádá v dané souvislosti analytickou účinnost. Tyto poměrně sporné opoziční kategorie navíc překvapivě nejsou kladeny jako komplementární výkladové modely, ale do polohy buď, anebo. Kobes se ve svém textu jednoznačně staví na jeden pól své pochybné dichotomie, aby nevybíravým způsobem skandalizoval jakýkoli pokus o výklad situace "Romů" jiným prizmatem než podle osy "majoritní společnost - diskriminace - oběť". Mimochodem, zajímavou sémantickou hru Kobes ve svém výroku rozehrává právě se slovem "oběť", které je použito jak ve vztahu k "diskriminaci", tak - poněkud nepřipadně, ale s kýženým pochmurným účinkem - ve vztahu ke "kontextuálním podmínkám", resp. "specifickým kulturním konfiguracím". Pokud je podle Kobese naším hlavním problémem to, že ve svých úvahách s Jakoubkem opomíjíme aspekt "diskriminace", měl si pořádně přečíst naši stať, ze které při svých fabulacích údajně vychází. Dozvěděl by se, že za jeden z klíčových faktorů existence sociálně vyloučených "romských" lokalit považujeme etnickou stigmatizaci. Zavádíme zde totiž koncept *etnické definice situace* coby označení pro takové vidění světa, ve kterém jsou při interpretaci sociálních jevů primárně uplatňovány etnické či národnostní kategorie, přičemž etnickou definici situace v daném textu explicitně klademe jako základ segregačních praktik. Po cestě, na niž dle Kobese vůbec nevstupujeme, jdeme paradoxně ještě dál než ti, kteří začínají i končí u poměrně jalového pojmu diskriminace. Zabýváme se totiž konceptuálním pozadím tzv. diskriminačního jednání, které spatřujeme právě v etnickém vidění světa, resp. v lidových modelech, ve kterých jsou etnické kategorie zakódovány coby jasně ohraničené substanciální danosti. Vzhledem k tomu, že etnická

definice situace je předmětem a nikoli východiskem našeho uvažování, vyhýbáme se například i nekritickému používání pojmové opozice majorita versus minorita, a to právě proto, že je zpravidla pevně zakotvená v etnické definici situace. V této perspektivě lze ostatně Kobesův výrok, že "Romové jsou obětí diskriminace [ze strany] majoritní společnosti" ([Kobes 2008](#): 101) považovat za vnitřně kontradiktorní, protože už samotné použití adjektiva "majoritní" evokuje existenci neprostupné (substanciálně definované) sociální hranice mezi "majoritní společností" a "Romy", tedy diskriminaci (rozlišování) dvou oddělených společenských celků na etnické bázi. V daném ohledu má struktura Kobesovy teze sebepopírající charakter, neboť je jen těžko myslitelné usilovat o minimalizaci diskriminace "Romů" a zároveň trvat na etnickém vidění společenské situace.

9.

Zlatým hřebem Kobesova kritického traktátu jsou úvahy na téma rizik vzájemného pronikání akademického, nevládního a státního sektoru na pozadí "romské problematiky", a to se zřetelem k ekonomickému profitu subjektů, které na uvedeném pomezí nemravně laborují. Zde si žonglér Kobes vyhodil do vzduchu příliš mnoho míčků na to, aby je byl schopen pochyťat, takže logická konzistence je v jeho argumentační linii přítomná takřka homeopaticky. Proto se nezávisle na kategoriích, které nejasně používá Kobes, pokusím vyložit, čím se zabývají instituce, ve kterých působím, a jaké role já a mí kolegové v těchto aktivitách hrajeme. Na konkrétních příkladech pak budu demonstrovat, co je obsahem aplikované antropologie, resp. tzv. angažované antropologie (*engaging anthropology*), jak o ní mluví například T. H. Eriksen ([2006](#)).

10.

Aplikovaná antropologie je v řadě stejnojmenných publikací a v různých slovníkových heslech vymezována například jako

prakticky orientovaná oblast výzkumů využívající antropologické teorie, metody a techniky k řízení procesů sociokulturní změny a soc. a kult. plánování. Na základě objednávky státních, mezinárodních nebo soukromých institucí a organizací antropologové vypracovávají projekty modernizace a inovace. ([Maříková, Petrusek, Vodáková 1996](#): 87)

11.

Podle Alexandra M. Ervina, autora jedné z nejcitovanějších současných učebnic aplikované antropologie, je tato subdisciplína "téměř vždy spjatá se zakázkami pocházejícími zvnějšku akademické půdy" ([Ervin 2000](#): 4). A už v roce 1969 George Foster vymezuje aplikovanou antropologii jako "rolí", kterou na sebe berou profesionální (tj. akademicky zakotvení) antropologové

v rámci programů, jejichž primárním cílem jsou změny v lidském jednání, a které vedou k řešení současných sociálních, ekonomických a technologických problémů spíše než k teoretickému rozvoji sociální a kulturní antropologie" ([Foster 1969](#): 54)

12.

James H. McDonald ([2002](#): 1) v daném smyslu dokonce odlišuje aplikovanou antropologii (applied anthropology) od užité antropologie (practising anthropology) jednoduše na základě toho, zda antropologové v rámci rozvojových a jiných programů pracují na vedlejší (rozuměj *vedle* výuky či akademicky orientovaného výzkumu), nebo na hlavní pracovní poměr. Tak či onak se (nejen) v jeho dikci stále jedná o *antropologii*! O široké míře akceptace prakticky orientovaných výzkumů v rámci současného antropologického diskurzu též svědčí skutečnost,

že se aplikovaná antropologie standardně uvádí jako pátá subdisciplína (*fifth field*) obecné antropologie v severoamerickém pojetí, nehledě na to, že celé dvě třetiny antropologů, kteří v posledních letech získali ve Spojených státech titul Ph.D., pracují zcela či částečně v mimoakademické sféře (Willigen 2000: 38). Straší-li tedy Kobes tím, že "provázanost neziskového sektoru s akademickým prostředím v případě výzkumu romské problematiky zpochybňuje roli sociálních věd" (Kobes 2008: 103), dopouští se podobného lapsu, jako kdybychom skandalizovali pedagogy z lékařských fakult za to, že pracují v nemocnicích, nebo kdybychom každou jejich operaci hystericky označovali za útok na lékařskou vědu jako takovou. Na obhajobu Centra aplikované antropologie a terénního výzkumu (CAAT) Západočeské univerzity, které je předmětem Kobesovy kritiky za to, co je v zahraničním akademickém i mimoakademickém prostředí chápáno jako zcela normální, bych si dovolil uvést, že pracovníci CAAT ve věci aplikované antropologie přišli takřikajíc k hotovému. Tuto sub-disciplínu jsme si nevymysleli na truc "čistým" pražským antropologům, jak by se mohlo na první pohled zdát, jenom jsme ji takřka bez úprav prostě přenesli do žárlivého českého prostředí. Ve věci aplikované antropologie Kobes zkrátka brečí na špatném hrobě: pokud mu tato oblast lidského snažení činí konstrikce, nechť svou kritiku namíří směrem k celosvětové organizaci *Society for Applied Anthropology* (SfAA), jejíž *mission statement* v rámci aktivit CAAT respektujeme, případně může uronit hořkou slzu na místech posledního odpočinku Margaret Meadové, George P. Murdocka, Horace Minera nebo Warda Goodenougha, kteří této instituci svého času předsedali.

13.

V jednom z etických principů, které SfAA deklaruje, stojí, že "bychom neměli na objednávku zadavatelů a sponzorů doporučovat taková řešení, která stojí v rozporu se zájmy studovaných společností." Kobes a jiní teď jistě nadšeně plesají, že právě tuto zásadu soustavně porušujeme, protože se ve svých výzkumech "romské problematiky" protivíme zájmům příslušné etnické lobby. Tím samozřejmě nechci Kobesovi a jeho spoluhráčům nahrávat na smeč, mým záměrem je ukázat, že uvedenou maximu lze vykládat různými způsoby. Právě s ohledem na zájmy společností, která jsou studována v rámci našich výzkumů, jsme se v případě každého z projektů CAAT snažili odvrátit zadavatele od dojmu, že získaná data se vztahují k "Romům", jak jsou konstruováni xenofobní lidovou představivostí. Proto jsem až úporně zdrženlivý ve vztahu k výrazům jako "romská problematika" nebo "romská komunita", které mají velmi silný segreganční potenciál v sémantickém i praktickém smyslu, kromě jiného z toho důvodu, že konvenují s lidovými modely pronikajícími nejen do Kobesovy rétoriky, ale i do prvoplánových zadání objednatelů různých výzkumů, jejichž typickou zakázkou může být například politicky třaskavé zkoumání "kriminality Romů". Vyjednávání teoretických a politických východisek výzkumných projektů se zadavateli je úhelným kamenem aplikované antropologie a její etiky, jak je ustanovena v příslušném kodexu SfAA přijatém mimochodem o dvacet let dříve, než se etickými principy začala vůbec zabývat v dané souvislosti nejcitovanější *American Anthropological Association*. Veškeré projekty, které CAAT realizovalo a realizuje, jsou výsledkem zodpovědných diskuzí se zástupci zadavatelů, kterým jsme s kolegy doslova vnucovali konceptuální optiku nezahrnující obvyklé etnické stereotypy a jalový lidový esencialismus. A troufám si tvrdit, že jsme ve většině případů byli úspěšní, byť k nelibosti některých etnických leaderů a dalších, kteří z *etnické definice situace* čerpají svoji legitimitu. Východiskem výzkumů a analýz CAAT jsou koncepty a teorie, které se nezakládají na etnické definici situace, resp. neopírají se o vágní představu "romské problematiky". Ostatně právě proto jsme navzdory původní intenci zadavatelů mohli ve svých výzkumech podrobit analýze symbolické, politické, ekonomické či sociální mechanismy, které zakládají etnickou segregaci na státní i lokální úrovni. Co se zmíněné "kriminality Romů" týče, podařilo se nám dokonce obrátit pozornost

zadavatele (MV ČR) směrem ke kriminálnímu jednání, jehož jsou etnicky stigmatizovaní obyvatelé tzv. sociálně vyloučených lokalit typickými (potenciálními) oběťmi, a částečně rozbít úřednickou představu existence jakési specifické kriminality, kterou páchá "romská komunita". Samozřejmě, že koncept sociálního vyloučení, který jsme v řadě výzkumů uplatňovali, [2] je politicky zatížený, nicméně i politický rozměr tohoto způsobu konceptualizace byl se zadavateli projednán a explicitně vyjádřen v příslušných výzkumných zprávách. A o to v aplikované antropologii jde. Je bláhové se domnívat, že existují nějaké politicky sterilní teoretické koncepce, což platí stejnou měrou o aplikované, jako o tzv. čisté vědě. I uživatelé zdánlivě nevinného výrazu "romská problematika" implicitně vyjadřují politicky exponované stanovisko, jen si to mnozí z nich neuvědomují a hledají třísky v očích druhých, aniž by viděli trám v oku svém...

14.

V daném ohledu je případné rozlišit aplikovanou a angažovanou antropologii. Prvně jmenovanou lze v souladu s pojetím výše jmenovaných autorů chápat jako označení pro aktivity antropologů v rámci výzkumných, konzultantských a školitelských rolí, jejichž výkon je financován mimoakademickými subjekty. Domnívám se, že v kontextu těchto rolí je na místě takřkajíc vyložit karty na stůl a zadavatelům ozřejmit, jaká konceptuální perspektiva bude v rámci příslušného projektu či počínu použita a jaké epistemologické či politické limity z toho vyplývají. To znamená netvářit se, že jsme dodavateli nějakého pravdivého nebo objektivního obrazu společenské situace, ale jasně specifikovat meze platnosti výzkumných závěrů či tvrzení pronášených při zakázkovém školení různých cílových skupin. Zodpovědná aplikovaná antropologie zkrátka respektuje principy vědeckého poznání a akademické výuky, tj. vydává počet z míry redukce, kterou použití určitých teorií implikuje, resp. z toho, že každé poznání včetně aplikovaně-antropologického představuje pouze jednu z možných perspektiv, ve které se vyjevují jen určitá "fakta" a určité souvislosti, a že jiný úhel pohledu by patrně přinesl jiný typ závěrů. O takový přístup se s kolegy v CAAT snažíme.

15.

Oproti tomu výraz angažovaná antropologie je používán coby označení individuálních aktivit antropologů ve veřejném intelektuálním a politickém diskurzu, které nejsou objednány a zaplacené externími zadavateli, ale jsou výrazem jejich osobního zájmu o charakter politického uspořádání a obecně sdílených hodnot, resp. výrazem snahy přispět k řešení různých společenských a globálních problémů. Ve své nové knize *Engaging anthropology* T. H. Eriksen doslova nařiká nad tím, že antropologové v posledních desetiletích - na rozdíl od ostatních (nejen) společenských vědců - takřka vyklidili prostor důležitých veřejných debat, třebaže předválečné generace antropologů, včetně největších klasiků, byly v účasti na řešení obecných intelektuálních a politických otázek nadměrně aktivní. Eriksen se domnívá, že by antropologové měli

stát v první linii veřejných debat o multikulturalismu a nacionalismu, o humánních aspektech informačních technologií, o chudobě a ekonomické globalizaci, o lidských právech, o otázkách kolektivních a individuálních identifikací v západním světě... ([Eriksen 2006](#): 1)

16.

Avšak současní antropologové podle Eriksena selhávají ve schopnosti tlumočit veřejnosti svoji oborovou perspektivu a "hibernují ve svém složitém jazyce" ([Eriksen 2006](#): ix).

17.

Kobesovi, a vlastně i Jakoubkovi a Budilové, abych byl spravedlivý a reagoval i na jejich

článek v minulém čísle *Biografu* ([Budilová, Jakoubek 2008](#)), není představa takové hibernace proti srsti. Úkolem vědce je bádát, a ne "dělat dobro" nebo chytračit v televizi. Takový postoj je ovšem nadmíru alibistický. Ani nemusíme sahat po neustále omílané Foucaultově tezi, že věda není ničím jiným než diskurzivně-mocenským mechanismem, aby bylo zřejmé, že jakákoli "vědecká" analýza či "odborný" text vztahující se k situaci soudobých komplexních společností nepochybně má politické konsekvence na úrovni východisek i důsledků. To platí jak o Kobesově článku, na který zde reagují, tak o Jakoubkově knize *Romové: konec (ne)jednoho mýtu*, která prostě je explicitním výrazem celé sady konkrétních politických postojů (resp. kritikou politických koncepcí nesouladných s těmito postoji), a v tomto smyslu i návodem na "řešení", jak je ostatně zástupcem vydavatele (Socioklub, o. s.) zhusta prezentována. O to překvapivější je Jakoubkova skandalizace různých (včetně mých) pokusů o to, aby sociálně-vědní výzkum byl i v ČR kvalitní, reflektovanou a legitimní oporou pro praktická "řešení" společenských problémů. Případ Jakoubkovy vlastní publikace ostatně velmi pěkně ukazuje, že i text, který byl psán v přesvědčení, že je součástí "čisté vědy", může být využíván i mimo ni, a to způsobem, který sám její autor na jiném místě kritizuje. Nehledě na fakt, že jej vydala jedna z nevládních neziskových organizací, na kterých Jakoubek, stejně jako Kobes nenechává chlup suchý. Není-li tedy možné, aby věda gravitovala sama do sebe kdesi v sociálním vakuu, resp. není-li možné publikovat pouze pro akademickou sféru a ve vědecky "čistých" nakladatelstvích, je nezbytné politické důsledky našeho jednání coby vědců prostě reflektovat a případně se pokusit je korigovat, pokud jsou založeny na dezinterpretaci nebo vyvozeny v rozporu s naší původní intencí. Snahu Kobese i Jakoubka uchránit vědecký diskurz před prolínáním s politickou sférou a neziskovým sektorem jednoznačně považuji za donkichotský boj s větrnými mlýny. Závěry společenskovedních výzkumů budou v praxi využívány tak jako tak, to je jisté. Otázkou ovšem zůstává, zda se před tímto faktem dětinsky uzavřeme v univerzitních kabinetech, a nebo zda se pokusíme s potenciálními odběrateli naší práce jednat ohledně přiměřené interpretace a aplikace výzkumných závěrů, a tudíž alespoň částečně kontrolovat, jak se s nimi nakládá. Tento postoj není jen naivním sebeklamem antropologů, kteří realizují prakticky orientované zakázky, podobně se - citován Miloslavem Petruskem - vyjadřuje i Pierre Bourdieu:

Věci probíhají tak, jako by se stále neúnavnější cenzura vědeckého světa, který se stále více zajímá jen a jen o svou autonomii (skutečnou nebo zdánlivou), neustále intenzivněji vnucovala badatelům, kteří - chtějíce si zasloužit vědeckou hodnost - v sobě ubíjejí politiky a postupují svou ostatně stejně poněkud utopickou funkcí méně skrupulózním, ale i méně kompetentním kolegům, případně přímo politikům nebo žurnalistům... Mám za to, že se ničím tato scientistická rezignace vysvětlit a omluvit nedá a že nastal čas, kdy vědci, se vši autoritou a právem, jež jim dává příslušnost k autonomnímu univerzu vědy, se budou muset naprosto legitimně a plnoprávně vměšovat do politiky. ([Bourdieu 1993](#), rus.; cit. in: [Petrusek 2000](#): 119-120)

18.

Posledním tématem Kobesova příspěvku, na něž chci reagovat, jsou nevládní neziskové organizace (NNO) a hrozba jejich propojení s akademickým prostředím. Kde Tomáš Kobes čerpal své znalosti o nevládních organizacích, je mi záhadou, nicméně míra zjednodušení, které se při výkladu jejich společenské role dopouští, je pro hlasatele vědecké sebestřednosti symptomatická. Kobes ve shodě s lidovou představivostí exponuje kategorii "nevládní organizace",^[3] aniž by ji jakkoli vymezil a nebo alespoň v jejím - třebaže vágním - rámci rozlišoval, což mu umožňuje činnost těchto organizací povýšeně bagatelizovat na otřepané "dělání dobra" v ostrém protikladu k "dělání vědy". Představuje-li ovšem pro sociální vědy jakýkoli průnik s takto paušálně postavenou kategorií ohrožení, což přísně vzato z Kobesova

textu vyplývá, nabízí se otázka, zda si tento obhájce vědecké izolace například uvědomil, že časopis *Biograf* vydává stejnojmenná nevládní organizace. A nebo se v nadsázce můžeme ptát, zda se jeho silácká teze o tom, že "angažovanost nevyžaduje žádnou specifickou odbornost", vztahuje i na nově vzniklou "neziskovku" s honosným názvem Česká asociace pro sociální antropologii (CASA), která byla úspěšně zaregistrována na MV ČR coby občanské sdružení.

19.

Pokud na druhou stranu a nyní již bez nadsázky připustím, že když Kobes píše "nevládní organizace", má na mysli "některé nevládní organizace", je na místě se ptát, o jaké z nich se tedy jedná. Odpověď za Kobese hledat nebudu, jen bych v té souvislosti chtěl podotknout, že právě tento typ zjednodušování a nepřesného vyjadřování neúměrně zatěžuje zdejší debaty nejen o praktickém využití společenských poznatků, ale i o ... "romské problematice", abych použil další z neúčinných a v odborné debatě matoucích kategorií. Není jistě od věci Kobesovi a ostatním uživatelům uvedených *lidových modelů* připomenout Durkheimovu poučku o tom, že:

první krok sociologův musí [...] záležeti v tom, že bude definovati věci, o nichž pojednává, aby se vědělo a aby dobře věděl, oč se jedná. ([Durkheim 1926](#): 66)

20.

Záleží-li Kobesovi tolik na čistotě a autonomii vědy, nemůže v odborné debatě říkat slovo "zvíře", přitom mít na mysli právě "živorodé plazy z čeledi zmijovitých", a navrch očekávat, že to čtenáři či posluchači pochopí. Domnívám se zkrátka, že roli sociálních věd, o niž se Kobes obává, neohrožuje ani tak praktická aplikace výzkumných závěrů, jako spíš pojmová a konceptuální rozbředlost a z ní vyplývající nesrozumitelnost, abych se vrátil k již citovanému povzdechnutí T. H. Eriksena.

21.

Tvrdí-li Kobes, že v "nevládních organizacích" (rozuměj: "některých nevládních organizacích") může pracovat v zásadě jakýkoli nadšenec, pak se rozhodně mylí v případě těch z nich, které jsou registrovanými poskytovateli sociálních služeb vymezených zákonem č. 108/2006 Sb., kde jsou jasně specifikovány odborné kvalifikační předpoklady pro různé pracovní pozice, přičemž se zpravidla jedná o vysokoškolské vzdělání v explicitně definovaných oborových specializacích. To se mimochodem týká i mého druhého zaměstnavatele, jímž je obecně prospěšná společnost Člověk v tísni, obviněná Kobesem z "participace na dobře rozjetém ‚gipsy business‘". Na okraj bych rád uvedl, že plzeňská pobočka této organizace, jíž jsem momentálně vedoucím, nikdy nečerpala peníze ze zdrojů, které by bylo možné klasifikovat jako "gipsy business". Na svých nadřazených jsem si dokonce vymínil, že z dotačních programů Rady vlády pro záležitosti romské komunity, které společnost Člověk v tísni tu a tam v minulosti čerpala, nepůjde do Plzně ani koruna, a to z toho důvodu, že žádná z aktivit a služeb realizovaných v místní pobočce této nevládky není definována etnický. Totéž se ostatně týká i CAAT: většina výzkumů tohoto pracoviště se nezaměřuje tupě na "romskou problematiku", ale například na analýzy potřeb širokého spektra sociálně znevýhodněných populací (uživatelé drog, senioři, dlouhodobě nezaměstnaní), na analýzy pocitu bezpečí a kriminálního jednání, ale také třeba na výrobu softwarové aplikace využitelné v oblasti rozvoje služeb sociální prevence. Výjimku tvoří tři projekty: 1) již zmíněný monitoring situace romských osad na Slovensku, který jsme s Jakoubkem takřikajíc zdělili a dotáhli do úspěšného konce, 2) výzkumný projekt podpořený MPSV ČR týkající se sociálně vyloučených lokalit v ČR, a 3) analýza kriminálního jednání

souvisejícího se sociálně vyloučenými lokalitami, při které se nám podařilo, jak už jsem uvedl, zásadně ovlivnit zadání, byť název daného projektu musel z administrativních důvodů zůstat původní, tedy obsahující některou z variant slova "Rom". Kromě slovenského výzkumu osad, který byl financován z "Romského programu" Nadace OSF Bratislava, nepřitekly do CAAT žádné "etnické" peníze. A nařknout nás ze snahy o "monopolizaci veřejných zdrojů" v této oblasti je nechutnost tím nechutnější, čím silnější jsou zákulisní pokusy diskreditovat CAAT a jeho pracovníky v očích potenciálních zadavatelů různých výzkumů a analýz, a to včetně těch zahraničních.

22.

Vím, že není vrcholem ušlechtilosti reagovat na kritiku způsobem "támhleten to taky dělá", ale jedna věc mi prostě vrtá hlavou: proč práci akademiků pro neziskové organizace, jejich podíl na realizaci prakticky orientovaných zakázek a angažmá ve veřejné sféře kritizují lidé, kteří mezi těmito oblastmi rovněž ostošest pendlují? Vždyť drtivá většina českých antropologů v současné době působících na různých univerzitách jako učitelé či doktorandi se někdy, opakovaně či dlouhodobě "zapletla" s nevládními organizacemi, resp. dělala pro ně placenou práci, a to včetně Tomáše Kobese. Krom toho hned několik antropologů zasedá v jedné pracovní skupině Rady vlády pro záležitosti romské komunity, jiní se exponují v médiích nebo na "proromských" demonstracích. Další univerzitní učitel antropologie na objednávku zmíněné Rady vlády realizoval prakticky orientovanou výzkumnou zakázku ve Vsetíně. O té se - k mému úžasu - mluví, jako kdyby snad nebyla zadána na politickou objednávku, a dokonce ji někteří antropologové dávají do kontrastu k analýzám, které jsme - pro jiné (asi horší) složky téže vlády - vypracovali v CAAT... A tak dále. Aby mi bylo dobře rozuměno: to co zde kritizují, není fakt, že se antropologové uvedeným způsobem angažují. Já takové věci dělám programově, a to zcela v souladu s tím, jak je ve světě institucionalizována aplikovaná antropologie, ba i v souladu se svým svědomím. Co mi ale dělá starosti, je diskontinuita mezi slovy a skutky, již trpí někteří kolegové v české antropologické obci.

23.

Závěrem bych chtěl zopakovat, že současné diskuze nad "romskou problematikou" (nebo třeba nad konstrukcí - v obou smyslech - "podstávkových domů"), jakkoli se zahalují tím, že jde především o téma společenskovedního výzkumu, jsou nevyhnutelně zároveň diskuzemi politickými. Domnívám se proto, že součástí reflexivity společenskovedního badatele by mělo být uvědomění si politických východisek, souvislostí a limitů vlastní práce na akademickém i aplikovaném poli, neboť se v podstatě jedná o pole jediné.

[\[nahoru\]](#)

Poznámky

[1] Obsáhlou studii, ve které je do vzájemného protikladu postavena moje a Jakoubkova výkladová perspektiva, mimochodem nedávno napsal Pavel Barša ([2008](#)).

[1] Zde bych rád podotkl, že v rámci našich výzkumů není a nikdy nebyl coby explanační či explorační nástroj používán koncept "kultury chudoby" formulovaný Oscarem Lewisem, pouze jsme, a to kvůli pročištění probíhajících diskuzí, publikovali Jakoubkův a Budilové překlad příslušné stati ([Lewis 2006](#)), mimochodem hned vedle rozsáhlé studie L. Touška, ve které je uvedený koncept politicky i epistemologicky kontextualizován, včetně přehledu možných kritik z pera řady renomovaných autorů ([Toušek 2006](#)). Je pravda, že na několika málo místech se v našich pracích objevují citace O. Lewise, ty ovšem stojí v okrajové poloze

dokreslujícího příkladu, event. v poloze metafory. Karlovi Holomkovi z časopisu *Romano Hangos*, Karlovi Muškovi z *Haló novin* a antropologovi Abu Ghosovi, který nedávno poskytl rozhovor do literárního týdeníku *A2* ([Slačálek 2008](#)), ovšem stále dělá těžkou hlavu, že klademe rovnítko mezi "kulturu chudoby" a "romskou kulturu". Je mi ale záhadou, kde tuto utkvělou ideu vzali. V mých a Jakoubkových textech určitě ne.

[1] Výrazy jako "nevládní nezisková organizace", "neziskový sektor" či "třetí sektor" nejsou zákonem kodifikované kategorie a jejich význam není v českém prostředí jednotně chápán ani explicitně vymezen. Uvedené výrazy zpravidla referují k obecně prospěšným společnostem, občanským sdružením, nadacím a nadačním fondům, církevním právníckým osobám a někdy i k příspěvkovým organizacím. Pod uvedenými právními formami je uskutečňována celá řada navzájem velmi rozličných činností na škále od vědeckého výzkumu, přes různé typy obecně prospěšných aktivit až po dosahování partikulárních politických cílů. Shrnutí těchto činností pod etiketu "dělání dobra" je proto krajním způsobem nepřipadné.

[\[nahoru\]](#)

Literatura

BARŠA, P. (2008): Konstruktivismus a politika identity: Odpověď Tomáši Hirtovi a Marku Jakoubkovi. In: M. Jakoubek & L. Budilová, eds.: *Romové a cikáni, neznámí i známí: Interdisciplinární pohled*. Praha: LEDA. Str. 210-245

DURKHEIM, É. (1926): *Pravidla sociologické metody*. Praha: Orbis

ERIKSEN, T. H. (2006): *Engaging anthropology: The case for a public presence*. Oxford: Berg

ERVIN, A. M. (2000): *Applied anthropology: Tools and perspectives for contemporary practice*. Boston: Allyn & Bacon

FOSTER, G. (1969): *Applied anthropology*. Boston: Little, Brown and Copany

GRYGAR, J. / STÖCKELOVÁ, T. (2007): Příčiny a souvislosti stěhování vsetínských Romů z pavlačového domu č.p. 1336 v říjnu 2006. Zpráva z šetření. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity

HIRT, T. (2008a): Trampoty s multikulturalismem, konstruktivismem a "konstruktivistickým multikulturalismem". In: M. Jakoubek & L. Budilová, eds.: *Romové a cikáni, neznámí i známí: Interdisciplinární pohled*. Praha: LEDA. Str. 246-258

HIRT, T. (2008b): Je zřejmé, proč to dělá. *Lidové noviny*, 12. 1. 2008

HIRT, T. / JAKOUBEK, M. (2006): Situace "romských populací" v ČR: Ne-etnický výkladový model. In: Y. Leontiyeva, ed.: *Menšinová problematika v ČR: Komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové)*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Str. 63-83

JAKOUBEK, M. (2004): *Romové: konec (ne)jediného mýtu*. Praha: Socioklub

JAKOUBEK, M. / BUDILOVÁ, L. (2008): Mandel poznámek k současnému stavu výzkumu Cikánů/Romů v ČR. *Biograf* (45): 89-98

KOBES, T. (2008): Několik poznámek k hypertrofii závěrů sociálně-vědného výzkumu romské problematiky do politického diskurzu. *Biograf* (45): 99-104

LEWIS, O. (2006 [1966]): Kultura chudoby. In: T. Hirt & M. Jakoubek, eds.: *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Aleš Čeněk. Str. 401-412

McDONALD, J., ed. (2002): *The applied anthropology reader*. Boston: Allyn & Bacon

MAŘÍKOVÁ, H. / PETRUSEK, M. / VODÁKOVÁ, A., a kol. (1996): *Velký sociologický slovník A/O*. Praha: Karolinum

MUŠKA, K. (2008): Dvojitý pohled na romskou kulturu. *Haló noviny*, 21. 4. 2008

PETRUSEK, M. (2000): Doslov. In: P. Bourdieu: *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum

SLAČÁLEK, O. (2008): Kam stát nevidí, nasadí vědce. *A2 kulturní týdeník* (11). <http://www.advojka.cz/archiv/2008/11/kam-stat-nevidi-nasadi-vedce> [Naposledy navštíveno 26. 12. 2008]

STEINER, J. (2004): Ekonomie sociálního vyloučení. In: M. Jakoubek & T. Hirt, eds.: *Romové: Kulturologické etudy*. Plzeň: Aleš Čeněk

SYNKOVÁ, H. (2008): "Romská problematika" - česká antropologie ve službách státu a nevládních organizací. *Biograf* (45): 81-88

TOUŠEK, L. (2006): Kultura chudoby, underclass a sociální vyloučení. In: T. Hirt, M. Jakoubek, eds.: *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Aleš Čeněk. Str. 288-321

VAŇKOVÁ, M. (2008): Konstruování a reprezentace "regionu": Krajinou podstávkových domů. *Biograf* (45): 3-22

WANATOWICZOVÁ, K. (2007): Není cigán jako cigán. *MF Dnes*, 21. 4. 2007

WILLIGEN VAN, J. (2000): *Applied antropology: An introduction*. London: Bergin & Garvey

[\[nahoru\]](#)

Tomáš Hirt (1975)

Vyučuje na Katedře Antropologických a historických věd FF ZČU v Plzni. Badatelsky se orientuje především na problematiku nacionalismu, etnicity a multikulturalismu, a to jak v teoretické rovině tak ve vztahu k romské populaci v ČR a ve vztahu ke krajanským diasporám na Balkáně. V současné době je jeho převažující specializací aplikovaná sociální antropologie. Vedle toho, že na FF ZČU spoluzaložil a vede Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu, působí i v plzeňské pobočce obecně prospěšné společnosti Člověk v tísni. Společně s Markem Jakoubkem editoval sborník *Romové: Kulturologické etudy* (Plzeň:

Čeněk, 2004), *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit* (Plzeň: Čeněk, 2005), "Romové" v osidlech sociálního vyloučení (Plzeň: Čeněk, 2006) a *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu* (Bratislava: NOS-OSF, 2008). Je autorem řady odborných článků a studií, ale i prakticky orientovaných textů, zpráv a metodik.

Působíště: Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu, FF ZČU Plzeň

E-mail: tomash@ksa.zcu.cz